

JURYRAPPORT VERTAALWEDSTRIJD 2017-2018

1. De vertaalwedstrijd 2017-2018

De inzenders werd gevraagd twee vertalingen van gedichten van de dichteres Rachel in te zenden, één van het gedicht *Gan na 'ul* en één van een ander, gekozen uit een lijst van vijftien.

Eind december 2017 waren 22 serieuze inzendingen binnen. Eén inzending is als kennelijk product van een vertaalmachine buiten de beoordeling gehouden.

2. De jury

Samenstelling

Het comité van de Vertaalwedstrijd Hebreeuws heeft Albert van der Heide aangezocht om als voorzitter van de jury te willen functioneren en deze naar eigen inzicht samen te stellen, met de aantekening dat het mooi zou zijn als één van de juryleden een literair actieve niet-hebraïst zou zijn.

Tot deze jury zijn toegetreden:

Prof. Dr. Wout J. van Bekkum, hoogleraar Hebreeuws aan de universiteit van Groningen.

Drs. Bas Jongenelen, neerlandicus en docent aan de Fontys lerarenopleiding te Tilburg.

Dr. Hilde Pach, literair vertaalster Hebreeuws.

Dr. Albert van der Heide, oud-docent Hebreeuws aan de Universiteit Leiden.

Beweegredenen

Hoewel het heel gebruikelijk is geworden overall een wedstrijd van te maken is dat toch niet voor alle soorten prestaties zo'n gelukkige vorm. De jury vindt dat ook in het onderhavige geval de wedstrijdvorm – het competitief vergelijken van artistiek werk – met enige reserve bekeken dient te worden. Waarom dan toch onze medewerking? In de huidige opzet heeft de wedstrijd ook ten doel de kennis van de Hebreeuwse taal en literatuur te bevorderen. Dat doel heiligt vele middelen, zelfs die van een vertaalwedstrijd.

Werkwijze

De jury heeft in een poging zo objectief mogelijk te werk te gaan bij het beoordelen van de vertalingen gepoogd drie criteria door middel van een cijfer te waarderen: taalkundige correctheid, vormvastheid, literair niveau. De rekenkundige uitkomsten van deze becijfering vormde de basis voor nadere inhoudelijke argumenten.

In het algemeen is over deze criteria het volgende te zeggen:

a. Taal: Het is mooi om te zien dat de ingezonden vertalingen in het algemeen correct zijn en weinig fouten bevatten. Als het om schoolse 'proefvertalingen' zou gaan zouden alle inzenders een voldoende krijgen, en dat stemt tevreden.

b. Vorm: Rachels gedichten rijmen (meestal volgens het schema a b c b) en ze hebben een metrum, dat wil zeggen: ze 'lopen'. Vertalingen die er blijk van geven dat met deze vormkenmerken rekening is gehouden werden hoger gewaardeerd dan niet-rijmende of struikelende versies. In sommige gevallen meenden we te kunnen vaststellen dat geprobeerd is het rijm met andere poëtische middelen zoals binnenrijm en klankassociatie te compenseren.

c. Literair: Hoewel van de literaire kwaliteiten van de vertalingen niet veel algemeen valt te zeggen is de mate waarin een vertaling een gedicht is gebleven wel heel belangrijk. Omdat één lid van de jury hoofdzakelijk dit criterium tot zijn beschikking had, werd het overwicht van het literaire aspect van de vertalingen als vanzelf gewaarborgd.

Uitkomsten

Omdat de wedstrijd expliciet voor amateurs is bedoeld, spreken we niet over slechte of goede vertalingen, maar alleen over goede en betere.

Aanvankelijk leverden de beoordelingen van de individuele juryleden een uiterst verwarrend en onhandelbaar beeld op. Hun voorkeurslijstjes vertoonden maar weinig overeenkomsten. Er was zeker wel tussen goed en beter te onderscheiden, maar duidelijke uitschieters waren er niet en van eenstemmigheid bij de jury was geen sprake. Uiteindelijk moest worden teruggegrepen op het rekenkundige model om tot een rangorde van inzenders te komen. Omdat de inzenders ieder twee gedichten hadden vertaald (in één geval drie) en de kwaliteit daartussen soms nogal uiteen liep, zullen we hier ook aan de vertaling van individuele gedichten aandacht besteden.

Om een indruk te geven wat er bij het vertalen van deze gedichten komt kijken gaan we wat nader op de ingezonden vertalingen in.

1. Het verplichte gedicht *Gan na 'ul*

Letterlijk betekent *gan na 'ul* 'vergrendelde tuin'. Wie denkt niet meteen aan het vers uit het Hooglied (4:12) waar de bruid, de beminde, wordt vergeleken met een tuin: *gan na 'ul achoti kalla*. In de Europese literaire traditie is de 'besloten hof' ook een veel gebruikt beeld, ook in verband met de liefde, maar minder direct op een persoon gericht zoals in het Hooglied. Voor de vertaling is dus van alles mogelijk en dat zien we ook terug in de inzendingen.

"Tuin op slot" is dan wel heel concreet, maar niet zo fraai.

Van "Vergrendelde tuin" of "Gesloten tuin" geldt ongeveer hetzelfde.

Meer naar de romantische kant gaat het 'hof' van "Be/Ge/Versloten hof"; al helemaal fraai is "Gesloten lusthof", maar dat 'lustige' is in het gedicht zelf niet terug te vinden.

Dan krijgen we in de tweede regel de *jad achot*, de 'zusterhand' – 'waarom ontmoet een uitgestoken hand geen zusterhand'

Je kan dit letterlijk nemen: 'de hand van je zus', maar vrijwel iedereen heeft er een overdrachtelijke betekenis in gevoeld: 'de hand van een medemens'.

Daaraan is op veel verschillende manieren uitdrukking gegeven:

"een andere hand", "haar gelijke"; anderen spreken van een "metgezel" of zelfs "haar maatje", dat evenwel tot een ander register behoort.

Eén keer treffen we "'n broederhand" aan, want hoewel *jad* in het Hebreeuws een vrouwelijk woord is, is 'hand' in onze taal mannelijk; daarbij weten we dat de dichteres een vrouw was en de vermoedelijk toegesprokene een man: *zar*, Zalman Rubashov; dus hoewel de vertaling "broederhand" eerst verrast, is zij eigenlijk goed gevonden.

Nog dichtelijker vertalingen, die soms ook ter wille van het rijm gemaakt, zijn:

"de hand die je wordt toegestoken" en het vrije: "Waarom wordt een uitgestoken hand niet tegemoet gekomen en gevat".

En dan die laatste twee regels: ‘Zal ik maar gaan? Of zal ik op de rots blijven slaan tot er bloed vloeit?’

Dat laatste *ad zov dam* komt hard aan. Waar moet dat bloed vandaan komen? Uit de rots of van de hand van degene die erop blijft slaan?

In ons idioom hebben wij de uitdrukking ‘tot bloedens toe’ en veel inzenders hebben die gebruikt. Wat je dan kwijt bent is het ‘vloeien, druppen’ van *zov*, maar een vertaling “tot (er) bloed vloeit” is wel wat prozaïsch. Bij “totdat zij bloedt” vragen we ons af wie die “zij” is, en bij “tot het gutst van het bloed” of “tot er bloed drupt” nemen we aan dat “het” en “er” in algemene zin en niet verwijzend genomen moeten worden.

Vrijer is “tot het bloed zich eindelijk roert”, en heel vrij, te vrij “tot mijn laatste ademtocht”.

“Voorbij bloedens grens” dat rijmt op “mens” en “tot bloed viel” dat rijmt op “ziel” hebben de wens om het rijm aan te houden serieus genomen, en dat is te prijzen.

2. De finalisten

Voor de bespreking van de vertalingen van de keuzegedichten beperken we ons tot die van de vijf finalisten.

De jury kreeg de inzendingen anoniem toegestuurd. Ze waren elk voorzien van een nummer tussen 100 en 200. Eenzame studie en gezamenlijk beraad mondde uit in een selectie van vijf “beste” inzendingen. We zetten dit “beste” maar weer eens tussen aanhalingstekens en herinneren aan de reeds gemaakte opmerkingen hoe lastig het is om artistieke prestaties te beoordelen en te vergelijken.

We bekijken de vertalingen die de vijf “besten” hebben ingezonden hierbij wat nader in de volgorden van de hen toegekende nummers.

Kochi holech wa-dal / ‘Ik heb steeds minder kracht’ 120 [eveneens 117 en 129]

Hoewel de vertaler zich niet aan het rijm heeft gehouden, lopen de gedragen zinnen goed en is de boodschap duidelijk. In plaats van het voor de hand liggende ‘Wees toch goed’ (*Hejee na tov*) is vertaald: “Ik heb steeds minder kracht, **dus** wees maar **lief** voor mij.”

Voor het moeilijke *Hejee li nefesj ma* is met “Wees mij een beetje ziel” geen begrijpelijke oplossing gevonden, maar “dagelijks brood” voor *Lechem chok* is zeer juist.

Ani / ‘Ik’ 121 [eveneens 125 en 129]

Hier heeft de vertaler een rijmende, goed lopende en begrijpelijke vertaling gemaakt. Het gedicht begint letterlijk: ‘Zo ben ik, stil / als water van een meer’, maar hier is vertaald “Verstild ben ik / als water van een meer zo kalm”, waar zowel rijm als metrum mee gediend zijn. Jammer is wel dat de overeenkomst tussen de eerste en de laatste regel van het gedicht hieraan is geofferd; in de vertaling is het herhalingseffect van begin en einde zodoende wat verloren geraakt. “De rust van het gewone” voor *sjalwat choellin* is goed gevonden.

Choni ha-Me’aggel / ‘Choni de cirkelman’ 131 [+146]

Een vertaling is er niet voor bedoeld om de achtergronden van een gedicht als dit uit te leggen. Maar wie geen moeite heeft met de aanduiding ‘cirkelman’ en het verhaal kent van Choni die 70 jaar heeft liggen slapen zodat hij bij het ontwaken door niemand werd

herkend, zal de vertellende toon van deze vertaling weten te waarderen. Het rijm past bij deze ‘ballade’, al is dat bij één couplet niet gelukt.

Sjetika / ‘Zwijgen’ 159 [+163]

Dit gedicht is een noodkreet van de dichteres, die wil laten weten dat ze er nog is, dat ze er nog toe doet. Hoewel het rijm niet en de cadans van de oorspronkelijke regels in de vertaling nauwelijks zijn gevolgd, blijft deze ernstige boodschap intact. Helaas zijn er wel wat storende kleinigheden achtergebleven: de interpunctie is hier en daar bevreemdend; de eerste regel van het laatste couplet “Zij maakt mij koud” valt erg uit de toon en we zien niet wie of wat die ‘zij’ is.

Jom besora / ‘De dag van aankondiging’ 174

De vertaling rijmt en vertelt het verhaal in goed lopende regels. Het resultaat is wel wat gewoontjes: “’t Was in de dagen van ouds toen de vijand geducht”; “zo het land in het rond”; of, als offer aan het rijm: “is wat ik nog het slechtste verteer”. Maar het geheel resulteert in een goed toegankelijke weergave van het origineel.

3. De winnaars

Het was de taak van de jury om niet alleen de vijf beste vertalingen te vinden, maar ook daarbinnen een rangorde van drie winnaars aan te wijzen. Ze zijn in het voorafgaande al genoemd en keren hier terug in oplopende rangorde:

3de prijs: 131

Deze vertaler heeft voor het verplichte gedicht een mooie en eenvoudige weergave getroffen. “Waarom kan de uitgestrekte hand haar gelijke niet ontmoeten?” is de weergave van de ‘zusterhand’ *jad achor*. ‘Ogen die een ogenblik wachten’ zijn vertaald tot “Ogen die de blik een moment vasthouden ...”. De slotzin “tot het bloed zich eindelijk roert” heeft helaas het pijnlijke van *ad zov dam* opgegeven.

In het keuzegedicht *Choni ha-Me’aggel* heeft de vertaler het rijm dat past bij deze ‘ballade’ aangehouden (al is dat bij één couplet niet gelukt) en ook de vertellende toon ervan in tact weten te houden.

2de prijs: 120

In het verplichte gedicht heeft de vertaler de ‘zusterhand’ bedachtzaam vervangen door “’n broederhand’ (let op ‘n) en de ‘uitgestoken hand’ door een “open hand”. De slotregel “tot bloed vloeit” beantwoordt mooi aan het afgemeten *ad zov dam* van het origineel.

De vertaling van het keuzegedicht *Kochi holech wa-dal* / ‘Ik heb steeds minder kracht’ heeft de smekende toon van het origineel behouden, ook in het simpele herhaalde “ dus wees maar lief voor mij.” De gedragen zinnen lopen goed en de boodschap is duidelijk.

1ste prijs: 121

De vertaler heeft met een rijmende vertaling van het verplichte gedicht goed ingezet en ook voor het keuzegedicht *Ani* / ‘Ik’ een rijmende, goed lopende en begrijpelijke vertaling gemaakt. De beoordelingen en vergelijkingen van de jury zijn langs vele kronkelpaden gegaan, maar het kon wel eens zijn dat deze elementaire kenmerken – het behoud van rijm en ritme – deze inzending uiteindelijk aan de top hebben gebracht.